

अथ द्वितीयोऽध्यायः ।

atha dvitīyo'dhyāyaḥ ।

साङ्ख्ययोगः

sāṅkhyayogaḥ

अर्जुन उवाच ।

arjuna uvāca ।

स्थितप्रज्ञस्य का भाषा समाधिस्थस्य केशव ।

sthitaprajñasya kā bhāṣā samādhisthasya keśava ।

स्थितधीः किं प्रभाषेत किमासीत ब्रजेत किम् ॥ २-५४ ॥

sthitadhīḥ kiṁ prabhāṣeta kimāsīta vrajeta kim ॥ 2-54 ॥

श्रीभगवानुवाच ।

śrībhagavānuvāca ।

प्रजहाति यदा कामान् सर्वान्पार्थ मनोगतान् ।

prajahāti yadā kāmān sarvānpārtha manogatān ।

आत्मन्येवात्मना तुष्टः स्थितप्रज्ञस्तदोच्यते ॥ २-५५ ॥

ātmanyevātmanā tuṣṭaḥ sthitaprajñastadocyate ॥ 2-55 ॥

दुःखेष्वनुद्विग्नमनाः सुखेषु विगतस्पृहः ।

duḥkheṣvanudvignamanāḥ sukheṣu vigataspr̥haḥ ।

वीतरागभयक्रोधः स्थितधीर्मुनिरुच्यते ॥ २-५६ ॥

vītarāgabhayakrodhaḥ sthitadhīrmunirucyate ॥ 2-56 ॥

यः सर्वत्रानभिस्नेहः तत्तत्प्राप्य शुभाशुभम् ।

yaḥ sarvatrānabhisnehaḥ tattatprāpya śubhāśubham ।

नाभिनन्दति न द्वेष्टि तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता ॥ २-५७ ॥

nābhinandati na dveṣṭi tasya prajñā pratiṣṭhitā ॥ 2-57 ॥

यदा संहरते चायं कूर्मोऽङ्गानीव सर्वशः ।

yadā saṁharate cāyaṁ kūrmo'ṅgānīva sarvaśaḥ ।

इन्द्रियाणीन्द्रियार्थेभ्यः तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता ॥ २-५८ ॥

indriyāṇīndriyārthebhyaḥ tasya prajñā pratiṣṭhitā ॥ 2-

58 ॥

विषया विनिवर्तन्ते निराहारस्य देहिनः ।

viṣayā vinivartante nirāhārasya dehinaḥ ।

रसवर्जं रसोऽप्यस्य परं दृष्ट्वा निवर्तते ॥ २-५९ ॥

rasavarjaṁ raso'pyasya paraṁ dr̥ṣṭvā nivartate ॥ 2-59 ॥

यततो ह्यपि कौन्तेय पुरुषस्य विपश्चितः ।

yatato hyapi kaunteya puruṣasya vipaścitaḥ ।

इन्द्रियाणि प्रमाथीनि हरन्ति प्रसभं मनः ॥ २-६० ॥

indriyāṇi pramāthīni haranti prasabhaṁ manaḥ ॥ 2-60॥

तानि सर्वाणि संयम्य युक्त आसीत् मत्परः ।

tāni sarvāṇi saṁyamya yukta āsīta matparaḥ ।

वशे हि यस्येन्द्रियाणि तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता ॥ २-६१ ॥

vaśe hi yasyendriyāṇi tasya prajñā pratiṣṭhitā ॥ 2-61॥

ध्यायतो विषयान्पुंसः सङ्गस्तेषूपजायते ।

dhyāyato viṣayānpuṁsaḥ saṅgasteṣūpajāyate ।

सङ्गात्सञ्जायते कामः कामात्क्रोधोऽभिजायते ॥ २-६२ ॥

saṅgātsañjāyate kāmaḥ kāmātkrodho'bhijāyate ॥ 2-62॥

क्रोधाद्भवति सम्मोहः सम्मोहात्स्मृतिविभ्रमः ।

krodhādbhavati sammohaḥ sammohātsmṛtivibhramaḥ ।

स्मृतिभ्रंशाद् बुद्धिनाशः बुद्धिनाशात्प्रणश्यति ॥ २-६३ ॥

smṛtibhraṁśāद् buddhināśaḥ buddhināśātpraṇaśyati

॥63॥

रागद्वेषविमुक्तैस्तु विषयानिन्द्रियैश्चरन् । or वियुक्तैस्तु

rāgadveṣavimuktaistu viṣayānindriyaiścaran । or

viyuktaistu

आत्मवश्यैर्विधेयात्मा प्रसादमधिगच्छति ॥ २-६४ ॥

ātmavaśyairvidheyātmā prasādamadhigacchati ॥ 2-64॥

प्रसादे सर्वदुःखानां हानिरस्योपजायते ।

prasāde sarvaduḥkhānām hānirasyopajāyate ।

प्रसन्नचेतसो ह्याशु बुद्धिः पर्यवतिष्ठते ॥ २-६५ ॥

prasannacetaso hyāśu buddhiḥ paryavatiṣṭhate ॥ 2-65॥

नास्ति बुद्धिरयुक्तस्य न चायुक्तस्य भावना ।

nāsti buddhirayuktasya na cāyuktasya bhāvanā ।

न चाभावयतः शान्तिः अशान्तस्य कुतः सुखम् ॥ २-६६-

na cābhāvayataḥ śāntiḥ aśāntasya kutaḥ sukham ॥ 2-66-

इन्द्रियाणां हि चरतां यन्मनोऽनुविधीयते ।

indriyāṇām hi caratām yanmano'nuvidhīyate ।

तदस्य हरति प्रज्ञां वायुर्नावमिवाम्भसि ॥ २-६७ ॥

tadasya harati prajñām vāyurnāvamivāmbhasi ॥ 2-67॥

तस्माद्यस्य महाबाहो निगृहीतानि सर्वशः ।

tasmādyasya mahābāho nigṛhītāni sarvaśaḥ ।

इन्द्रियाणीन्द्रियार्थेभ्यः तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता ॥ २-६८ ॥

indriyāṅindriyārthebhyaḥ tasya prajñā pratiṣṭhitā || 68||

या निशा सर्वभूतानां तस्यां जागर्ति संयमी ।

yā niśā sarvabhūtānām tasyām jāgarti saṁyamī ।

यस्यां जाग्रति भूतानि सा निशा पश्यतो मुनेः ॥ २-६९ ॥

yasyām jāgrati bhūtāni sā niśā paśyato muneḥ || 2-69||

आपूर्यमाणमचलप्रतिष्ठं

āpūryamāṇamacalapraṭiṣṭhaṁ

समुद्रमापः प्रविशन्ति यद्वत् ।

samudramāpaḥ praviśanti yadvat ।

तद्वत्कामा यं प्रविशन्ति सर्वे

tadvatkāmā yaṁ praviśanti sarve

स शान्तिमाप्नोति न कामकामी ॥ २-७० ॥

sa śāntimāpnoti na kāmakāmī || 2-70||

विहाय कामान्यः सर्वान् पुमांश्चरति निःस्पृहः ।

vihāya kāmānyaḥ sarvān pumāṁscarati niḥspr̥haḥ ।

निर्ममो निरहङ्कारः स शान्तिमधिगच्छति ॥ २-७१ ॥

nirmamo nirahaṅkāraḥ sa śāntimadhigacchati || 2-71||

एषा ब्राह्मी स्थितिः पार्थ नैनां प्राप्य विमुह्यति ।

eṣā brāhmī sthitiḥ pārtha nainām prāpya vimuhyati ।

स्थित्वास्यामन्तकालेऽपि ब्रह्मनिर्वाणमृच्छति ॥ २-७२ ॥

sthitvāsyāmantakāle'pi brahmanirvāṇamṛcchati ॥ 2-72॥

ॐ तत्सदिति श्रीमद्भगवद्गीतासु उपनिषत्सु

om tatsaditi śrīmadbhagavadgītāsu upaniṣatsu

ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे

brahmavidyāyām yogaśāstre śrīkṛṣṇārjunasaṁvāde

साङ्ख्ययोगो नाम द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ।

sāṅkhyayogo nāma dvitīyo'dhyāyaḥ ॥ 2।

ॐ शान्तिः । शान्तिः । शान्तिः ॥

om śāntiḥ । śāntiḥ । śāntiḥ ॥